

מִן רֵאשׁ הַיְשִׁיבָה, הֶרֶב חַיִּים יַעֲקֹב גּוֹלְדוּיִכְט זצ"ל

מתוך "אסופת מערכות", פרשת וישב (עמ' קע"ב - קע"ז)

המערכה הראשונה, במסכת ההתרחשויות אפופת ההוד והסערה שבין יוסף ואחיו, נחתמת במכירתו:

לכו ונמכרו לישמעאלים וידינו אל תהי בו וגו'. ויעברו אנשים מדינים סוחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף (בראשית לז, כז-כח).

ופרט מאותו חיתום, הנראה כשולי ולא הוזכר בגופה של פרשה, קיבל הבלטה יתירה בדברי הנביא:

כה אמר ה' על שלושה פשעי ישראל וגו' על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעליים (עמוס ב, ו) ...ומכרו אותו לישמעאלים בעשרים כסף, וכל אחד ואחד נטל שני כספים לקנות מנעלים לרגליהם (פרקי דר"א לח)

משנמכר יוסף, הסכימו שבטי י-ה בעצה אחת, לצורך הדחוף להטעין מנעלים לרגליהם. ופסוק דמיו של יוסף דוקא, הוא ששמם לתכלית זו. ובדעתנו להבהיר נקודה עמומה זו: אם עד השתא לא נזקקו רגליהם של שבטים למנעלים, מה נשתנה איפוא עם מכירת יוסף?

ופתרון דבר זה, נעוץ בהבנת מירקם היחסים שבין האחים, ותפיסת עולמם החלוקה. שוני תפיסה, הנובע מן הכחות היחודיים בהם נחון יוסף לעומתם. וכבר דברינו אמורים בזה באמרנו לפרשת ויצא ["לשעה ולדורות"] ועוד נשוב לדוש בהם בהמשכן של הפרשיות. והרינו מסננים ודולים מהם, את הנצרך לענייננו כאן.

ב. כינוס פירות

ובדעתנו למצות הדבר, מן האמור בפרשתנו בסמיכות מקום. הציר עליו נסובים המאורעות בפרשה, הם חלומות השררה של יוסף:

"והנה אנחנו מאלמים אלופמים בתוך השדה והנה קמה אלומתי וגם ניצבה והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוינה לאלומתי" – אתם כונסין פירות ואני כונס פירות – שלכם מרקיבים, ושלי עומדין (בראשית לז, ז ובר"ר פ"ו, י)

תקומת התיצבות אלומות יוסף – מבואר במקרא – משמשת מבוא והקדמה, להכנעות אחיו לו. ופתרו חכמים, ש'קמה' האמורה כאן, הוא מלשון העמדה של קיום – פירותיו של יוסף מתקיימים בידו ואינם רוקבים. ואלומות האחים "תסובינה" – לשון סובין – רוקבות בידם. וה'פתרון' הזה שהציבו חכמים, זקוק הוא גופו לפתרון. מהו 'כינוס פירות' זה, שעל ידו ומכחו השתרר יוסף על אחיו?

ג. דרכי העבודה

והרינו כופלים כאן בהטעמה מן הדברים שנתלבנו בבית מדרשינו בכמה אנפין. שתי דרכים מרכזיות סלולות בעבודת הבורא: עבודת פנים, כשל כהנים המשרתים בהיכלו של מקום, ועבודת חוץ, כשל ישראל במעמד בערים שבשדות.

ישנן מסילות של עבודה, שהן צורת העבודה והן יעדה, תחומין שתיהן בתחומה של קדושה. כזהו תלמודה של תורה ועבודת התפילה. ולצד זה, סלולה דרך עבודה נוספת – עבודת חוץ. יעדה אף הוא חתום בחותמת ברית הקדושה, אבל צורתה מגובלת בעיסוק בדברים של חומר, ברבדים של גשם. והמשימה היא, להעלות את העשייה הגשמית, לרתום אותה ולשעבדה לקדושה.

ויוסף נחון בסגולה ייחודית, ביכולת המופלאה של גיבוש ושמירת ייחודיות טהרת נפשו, אף בהיותו בודד ומרוחק, זר ומנוכר. הן בהיות ידיו נתונות בכבלי גלות, מצוקה וייסורי בית האסורים. והן בעלותו לפאר שררת מלכות.

הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים, ונעשה מלך – ועומד בצדקו (רש"י שמות א, ה).

ולא את נפשו שלו בלבד שימר – שהארטו הפנימית היתה שופעת, גודשת ומטביעה חותמה על הסביבה. שאין לך פרוצים יותר מן המצרים, ובמלוך עליהם יוסף, גדרם מן העריות (שהש"ר ד, יב, א). יוסף עצמו, אינו נתון לתמורות. ושפעת הקרנתו המלכותית, ממירה ומגבלת מחדש, את מעמדו הרוחני של כל הבא במגע עמו.

ונמצאת למד, שרוב כחו של יוסף ב'עבודת חוץ'. וכזהו אף פשר פתרון חלומו. שכל מקום שנתפרש 'חוץ' ו'שדה', משמעם, מקום השרוי חוץ לתחום מעגלות הקדושה. ומשמעותו הפנימית של ה'כינוס', הוא ההכנסה מן ה'חוץ', לתחום הקדושה. ומכאן, שהיות האחים "מאלמים אלומים בתוך השדה" בא להגדיר את מצב עבודתם הרוחנית. ניצבים הם מחוץ לגבולות הקדושה, ו'כונסים פירות' – גואלים ניצוצות קדושה החבויים ברפש החומר. זוהי 'עבודת חוץ' שנתבררה לעיל.

ובמעשה העבודה הזו, השיג יוסף יתרון שלימות על אחיו. "אתם כונסים פירות, ואני כונס". כולנו עסוקים בעבודת הבירור ורתימת הכוחות החומריים למעשה העבודה. "שלכם מרקיבים, ושלי עומדים" – עבודתי שלי לבדה, מכניסתם לקיום והעמדה¹.

ומכאן גם יונק הביאור של המשך הפסוק: "והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוונינה לאלומתי". כאן נאמר, שיוסף הוא המשביר לשבטים הקדושים את הכח הזה של 'כינוס פירות'. של העלאת הקדושה מתוך הטומאה. ובבוא זמן בו יאלצו האחים לעסוק בעבודת כינוס זו, יינקו מבארו של יוסף.

ד. סגולת יוסף

ולאורך התולדות, כל משימה, כל יעד רוחני משמעותי, אינו מושג אלא בעקב כח הפריצה שנחון בו יוסף. את רידת ישראל לגלות מצרים, מכין יוסף. הוא הקורא לאביו לרדת מצרימה. הוא המכלכל את בית ישראל. הוא היוזם את ישיבתם בארץ גושן הקרובה לו. והוא המאפשר להם תבנית של קיום עצמאית, בתוכה של גלות. ולהדיא נאמר ליעקב במחזה הנבואה עם רדתו:

אל תירא מרדה מצרימה וגו' ויוסף ישית ידו על עיניך (בראשית מו ג-ד).

העין היא האיבר המנחה את האדם בדרכו. היוו המכוונתו במשעולי דרכים, אם להימין או להשמאל, להלך או לסור, להישיר או לדלג. ויוסף הוא המסייר את ארץ מצרים, ומנחה בה את אביו וביתו.

וכיבוש הארץ היעודה, מתבצע אף הוא על ידי בן בנו של יוסף, יהושע. ומקדש ה' אף הוא קובע מקומו תחילה בחלקו של יוסף, וקרוי על שמו: "אוהל יוסף" (תהלים עח טז). ואף התחוללות הגאולה העתידה נמי, מכוחו היא מתוכנת. כפי שאנו קורין במקרא: "ועלו מושיעים – שניים במשמע, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד – בהר ציון לשפוט את הר עשיו והיתה לה' המלוכה" (שם כא) אף כאן, המשיח לבית יוסף, הוא המכין את הקרקע למלכות ה' הנצחית.

ופתיחתו של המאבק המחמשך ורב התהפוכות שבין יעקב לעשיו, זקוק גם הוא לכחו הסגולי של יוסף:

ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולא רצני (בראשית ל, כה)
...ראה יעקב אבינו, שאין זרעו של עשיו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, שנאמר (עובדיה א, יח) 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש וגו' (ב"ב קכג).

לא ראה איפוא יעקב אבינו את עצמו כשר לצאת לקראת מפגשו הראשון עם שרו של עשיו, אלא משנתבצר מקומו של יוסף בביתו.

שגדול כחו של יוסף בכבישת דרכים, בסלילת אורחות נשמות – רב כחו בעבודת חוץ. וכל יעד רוחני, זקוק לכושרו זה של יוסף, שיסול לו נתיבה. ואין כוחה של כנסת ישראל לדורותיה תקף, אל בעקב עבודתו של יוסף.

¹ ובהמשך דברי המדרש שנינו:

והנה אנחנו מאלמים אלומים [בתוך השדה והנה קמה אלומתי וגו'] – ... אמר ר' אחא, עתידין אתם להעלים עלי דברים לפני אבא (-וודרו "אלמים" כמו מעלמים", לשון העלמה), לומר "חיה רעה אכלתהו" (בראשית לז, לג). ומאן קאים לי? משתיקותא דאימא (- דרשו קמה אלומתי, מלשון אלמות ושתיקה).

ומה עניין שתיקת רחל אמו בנישואי לאה אחותה לכאן?
כאן מבואר, שכח העמידה של יוסף בשעה שהיה עלום וגולה מבית אביו במצרים, ינקו מבארה של רחל אמו. והיא גופה יסדה כוחה זה, באותו נסיון עמוק בשעה ששתקה כשהחליפו אחותה בה. ושורש דבר, נתבאר באסופות לויצא: "כוחה של תפילה". שרחל היתה מעותדת להשלים את 'עבודת פנים' של יעקב, אבל חילופיה באחותה הביאו בעקבן גם חילופי פקידות, ונעשית רחל מחברתו בקודש ב'עבודת חוץ'. וכח זה שנחלה בשעת חילופין, הנחילה לבניה אחריה, והדברים מאירים.

ה. "נער"

ולצורך עבודה זו, היה יוסף חייב להצטייד בכח הנעורים:

'והוא נער' – שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשער, ממשמש בעיניו, כדי שיהא נראה יפה (בראשית לו, ב ורש"י, ע"פ בר"ר פד ז).

יוסף היה 'יפה תואר ויפה מראה' (בראשית לט, ו) והוא אף דאג, כאמור, לשמר ולטפח את אותו 'יופי', ולתת לו בליטה של נוי. ש'יופי' האמור בדברי חכמים, הינו ביטוי חיצוני להארה הפנימית. ולפי שפקידתו של יוסף היא להאיר מחשכים, להשפיע במקומות ניאורים ומסואבים. על כן הוא זקוק בייחוד לכח חינו של היופי. למידת ה'הוד', שבכחה יסול אורחות במדבר נשמה.

ו. "של נעליך"

ונכונים אנו מעתה לטעום מצוף דבשו של המקרא הניצב בראש עמיר. ניצבנו משתאים נוכח העובדה המתמיהה, שמשנמכר יוסף דוקא, מצאו שבטי י-ה צורך לקנות מנעלים לרגליהם. ופסוק דמיו של יוסף, הוא ששימשם לתכלית זו.

ועלינו לתור אחר משמעות נעילת הסנדל. מאי משמע הליכה יחפנית, ומה תוכן גנוז ברגלים נעולות. ומצינו במשה רבן של נביאים, שנצטוה בעומדו במראה הסנה:

'של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא' – ...כי נתקדש כל ההר ברדת השכינה אל ראש ההר כו' והנה כולו קודש ואסור בנעילת הסנדל כו'. וכן הכהנים לא שימשו במקדש אלא יחפים (שמות ג, ה ורמב"ן).

וכיוצא בה, נצטוה אף יהושע תלמידו, בעמדו בסיפה של יריחו:

'של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא' – כדי שירגיש בענין המקום שהוא עומד בו, כי הוא קודש (יהושע ה, טו ורלב"ג).

המנעלים שלרגלי אדם, משמשים לו הפרדה בינו לקרקע המסואבת. ומשמעה של חציצה זו הוא, התרוממות מעל אפרוריות החומר הגס. שאי אפשר לו לאדם לשמש בעבודת ה', כל עוד לא רומם עצמו מן הקרקע בכחוט השערה. וה'נעל' היא המשמשת לו חיץ בין הקודש לחולין. אבל קרקעו של מקדש, אדמת קודש עליה שרתה שכינה, אדרבא, מצווה אדם להיצמד לרגביה, כדי להתדבק בקדושתה.

ויוסף אינו זקוק כלל למנעלים, אף לא באדמת חולין. שהוא נחון בסגולה להלך יחף אף על אדמת מצרים המסואבת, מבלי להדבק בזוהמתה.

ו. תורפו של ויכוח

וכאן מעוגן תורף הויכוח שבין יוסף לאחיו. יוסף המצוייד בכלים של חן נעורים, בכושר השפעה על סביבה עוינת, מסוגל לעסוק בעניני חומר, ללא חשש הידבקות בסיאובו. האחים לעומתו, חשים החלטית, בצורך להפריד בין קודש לחול. ליצור מחיצה סביב לתחום הקדושה, שלא תעומעם על ידי עסקי חולין.

וכל עוד היה יוסף מהלך בינותם, לא נזקקו אף אחיו למנעלים. ומשפרש מהם, מיד הורגש צורך מחודש, להפריד בין הקודש לחול, ליצור חיץ בין החומר לרוח, למען לא תדבק בסיאובו.

והדברים מאירים.

<http://www.kby.org.il/hebrew/torat-yavneh/view.asp?id=5947>